

Arkeolojik Mirasın Şehir ve Ülke Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 Sayılı Tavsiye Kararı (COE, 1989)

Recommendation R (89) 5 on the Protection and Enhancement of the Archaeological Heritage in Context of Town and Country Planning Operations

Bakanlar Komitesi tarafından Bakan Vekilleri'nin 425. toplantısında, 13 Nisan 1989 tarihinde kabul edilmiştir.

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Tüzüğü'nün 15.b sayılı Maddesi hükümleri çerçevesinde,

Örgüt'ün amacının, üyeleri arasında ekonomik ve sosyal ilerlemenin devletler düzeyinde kolaylaştırılması gayesine yönelik olarak daha yakın bir bütünlük sağlanması olduğunu göz önünde tutarak;

Arkeolojik Mirasın Korunması Konvansiyonu ile Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Konvansiyonu'nu göz önünde bulundurarak;

Arkeolojik mirasın Avrupa halklarının ortak hafızasında ve kültürel kimliğinde önemli bir yere sahip olduğunu hatırlatarak;

Şehir ve mekan plancılığının, konut gelişiminin ve büyük bayındırlık çalışmalarının geçirdiği evrimin, bu çalışmalarla gün ışığına çıkan arkeolojik mirasın korunması sorununu ortaya çıkardığını göz önünde tutarak;

Arkeolojik mirasın korunması ve geliştirilmesinin hem kültürel ve ekonomik gelişim hem de turizmin büyümesi açısından önemli bir faktör olduğunu vurgulayarak;

Üye Devletler'in Hükümetlerinin aşağıdakileri yerine getirmesini tavsiye eder:

I. Yürütülecek her muhafaza politikasının ön koşulu olmak üzere, aşağıdaki yollarla güncel ulusal arkeoloji envanterlerinin hazırlanması ve geliştirilmesi;

i. toprağa ve alt-toprağa ilişkin incelemeler otomatik olarak arkeolojik verilere ilişkin araştırmaları da kapsadığından, bilimsel örnekleme ile paralel olarak sistematik ulusal arkeoloji envanterleri üzerindeki çalışmaların sürekli hale getirilmesi;

ii. toprak ve alt-toprağa ilişkin diğer bilgi kaynaklarıyla bağlantılı olarak, arkeolojik veritabanlarının oluşturulması ve bu veritabanlarının arkeolojik miras yöneticileri tarafından özellikle de haritalar halinde geliştiricilere iletilmesi;

II. Ulusal, bölgesel veya yerel düzeyde, arkeolojik verileri kapsayan gelişim projelerini yürütmeye vakıf, sağlam bilimsel ve idari yapıların desteklenmesi ve ihtiyaç olan yerlerde bu tür yapılar oluşturulması ve özellikle sınırlar arası bölgelerde olmak üzere uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi;

III. Arkeolojik verilerin şehir ve ülke planlama süreçlerinde zaruri bir unsur olarak kabul edilmesini sağlamak için gereken yasal ve idari önlemlerin aşağıdaki yollarla alınması:

i. muhafaza, miras ve şehir planlama mevzuatı temelinde, arkeolojik mülkün yasal olarak koruma altına alınması için gerekli olan önlemlerin alınması;

ii. arkeologların, ilgili çalışmalarda fikir almak üzere şehir ve mekan planlama sürecinin sonraki aşamalarına katılmasının sağlanması;

iii. arkeologlar, plancılar ve geliştiriciler arasında aşağıdaki koşulları gerekli yerlerde sağlamak üzere sitlere veya arkeolojik menfaate ilişkin danışma çalışmalarının yapılması,

a. arkeolojik miras üzerinde büyük bir etki yaratması muhtemel gelişim planlarının düzeltilmesi

b. sit üzerinde uygun bir bilimsel çalışmanın yapılması ve bu çalışmanın sonuçlarının yayınlanması için gereken zaman ve kaynağın sağlanması;

IV. Büyük gelişim çalışmaları çerçevesinde, aşağıdaki hususların desteklenmesi

i. bu Tavsiye Kararı'nın Ekinin A ve B kısımlarında betimlenen ortak çalışma yöntemlerinin uygulanması;

ii. geliştiriciler ile arkeologlar arasında oluşturulmuş olan sözleşme politikasının aşağıdakilerden yararlanarak geliştirilmesi:

a. geliştiricilerin rolünü belirlemekle kalmayıp, onların karar süreçlerine katılmasını ve sonuçlardan yararlanmasını da sağlayan hükümler;

b. veri işleme süreci, yayınların hazırlanması ve arkeolojik sit alanlarının geliştirilmesi konularını kapsamak üzere, her ortağın hak ve görevlerini betimleyen taslak konvansiyonlar;

iii. kurtarma arkeolojisi için maddi kaynakların aşağıdaki yollarla arttırılması:

a. büyük bayındırlık işleri için gerekli olan arkeolojik çalışmaların maliyetlerinin bu çalışmaların tabi olduğu bütçeden karşılanmasının sağlanması;

b. çevresel ve bölgesel planlama önlemlerinin gerektirdiği etki çalışmalarının bir parçası olarak, bu bütçenin hem çalışmaları bir bütün olarak kapsamasının hem de arkeolojik planlar ile keşiflere ilişkin son yayınları geliştirmesinin sağlanması;

iv. büyük bayındırlık işlerinin arkeolojik açıdan doğurduğu özel insani sorunların aşağıdaki yollarla çözülmesi:

a. bayındırlık çalışmalarının arkeoloji ayağında görev alan uzman çalışanlar için hizmet-içi eğitimin sağlanması;

b. bu çalışanlara daha sağlam bir mesleki garanti sunulması;

V. Seçilen temsilciler, üstleniciler, kamu ve özellikle de gençler arasında, Avrupa Kültürel kimliğinin temel bir unsuru olarak arkeoloji mirasının anlaşılmasının, incelenmesinin, korunmasının, geliştirilmesinin ve yorumlanmasının toplum için taşıdığı önemi anlatarak farkındalığın arttırılması.

R (89) 5 Sayılı Tavsiye Kararı'na Ek

A. Giriş – Tavsiye Kararı'nın Amacı

Bu Tavsiye Kararı'nın oluşturulmasını sağlayan Avrupa Konseyi etkinliği, arkeolojik kalıntıların şehirsal ve kırsal alanlarda gerçekleştirilen gelişim çalışmaları bağlamında korunmasını amaçlamaktadır. Bu tür projeler özel sektöre veya kamu sektörüne ait olabilir, yapı inşaatlarını veya kamusal hizmetlerin ve altyapının geliştirilmesi çalışmalarını kapsayabilir. Bu gelişimler arasında özellikle büyük önem taşıyanlar, kamusal çalışmalar (karayolları, yer altı tren yolları ve hızlı trenler, eski şehir merkezlerinin, otoparkların yenilenmesi vs.) veya fiziksel planlama oluşumlarıdır (yeniden ormanlandırma, arazi toplulaştırılması vs), çünkü bu tür çalışmalar arkeolojik mirasın keşfedilmesi ve korunması önünde özellikle ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Bu çalışmalar üzerinde etkisi bulunan çeşitli mevzuat ve prosedürler mevcuttur: arkeolojik mülklere ilişkin özel yasalar, kültürel mirasın korunmasına ilişkin daha genel yasalar, şehir plancılığına, ilişkin yasalar, vs.

Bir ülkeden diğerine gözlemlenen farklılıklar ve ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki prosedürlerin karmaşıklığı açısından, bu Tavsiye Kararı'nın her Devlet'in kendi sorumluluğunda olan hükümlerin ayrıntılarına girilmeksizin, ilke ve yöntemlerin betimlenmesi uygun görülmüştür.

B. Yeni Çalışma Yöntemlerinin Geliştirilmesi

Çeşitli ülkelerde ve Avrupa düzeyindeki tartışmalarda gözlemlenen eğilimler, söz konusu amaçlarla daha doğru bir şekilde bütünleştirilen ortak bir çalışma yönteminin gelişimi lehine çözümler uygulandığını göstermektedir.

a. Teknik ve Bilimsel Çözümler

Büyük bayındırlık işleri alanlarında yaşanan deneyimler aşağıdaki yeni yönelimleri ortaya çıkarmaktadır:

i. Kullanılan ekipman, doğrudan büyük bayındırlık işleri alanlarının tekniklerine dayandırılmaktadır (örneğin, ağır makinelerin kullanılması büyük ölçekli yıkım çalışmaları için normal bir yöntem iken, beden işçilerine ender olarak başvurulmaktadır);

ii. Arkeologlar yürütülecek olan işi mümkün olduğunca ayrıntılı bir şekilde değerlendirmektedir. Tahminler, teslim tarihleri ve acil durum yüzdeleri artık hem arkeologların hem de bayındırlık mühendislerinin ağzından rahatlıkla dökülen kelimeler haline gelmiştir;

iii. Bu değerlendirme yapılırken, zaman sınırlamaları tamamen gerçekçi olmalı ve böylece bu sınırlamaların görev alan herkes tarafından gözetilebilmesi sağlanmalıdır. Geliştiricilerin gereksinim duyduğu süre, arkeologların ihtiyaç duyduğu süre ile aynı olmalıdır;

iv. Bu gibi sıkı sınırlamaların getirilmesi, geniş çalışma alanlarının boyutuyla orantılı olarak insan kaynakları ve dolayısıyla maddi kaynak gereksinimini doğurur. Büyük bayındırlık işleri programlarında, arkeologların çok sayıda uzman müdahalelerinden biri olmaları giderek yoğunlaşan bir eğilimdir;

v. Bu şekilde bayındırlık çalışmaları dünyasının geri kalanıyla iç içe geçen arkeologların sürece dahil olması, bilimsel amaçların ayrıntılı bir şekilde tanımlanmasına, diğer bir deyişle sorunun açıkça ifade edilmiş olmasına bağlıdır.

b. Yasal Çözümler

i. Arazi Kullanımında Uygulanan Düzenlemeler.

Avrupa Konseyi'nin "Yasa ve Uygulama"⁽¹⁾ anketi ile Nice'de aktarılan ifadeler, konuya özgü mevzuatın oluşturulmamasından, belirli bir dönemden önceki bütün kalıntıların otomatik olarak koruma altına alınmasına kadar çok çeşitli formüller bulunduğunu göstermektedir. Çoğu Avrupa ülkesinin kendi deneyimleri, bu ülkeyi bir çözüme yönlendirmektedir. Burada önemli olan, arkeolojik mirasa zarar vermesi muhtemel çalışmalar başlatılmadan önce, arkeoloji hizmeti veren kuruluşlara danışılmasını zorunlu kılan düzenlemelerin oluşturulmasıdır. Ancak böyle bir müzakerenin ardından olası bütün koruma önlemleri belirlenebilir: daha çok veya az korumalı alanların tespit edilmesi, yapı izni başvurularının denetlenmesi, arkeoloji lehine alınacak önlemler, vs.

ii. Sözleşme Çözümleri

Arkeologlar ile geliştiriciler arasındaki değişen bağlantıları en iyi ifade eden kategori, bu yeni kategoridir.

Sözleşme müdahaleleri (konvansiyonlar) düzenlemelerde belirlenen hükümleri destekler. Daha esnek, daha kesin ve bayındırlık işlerinin her türüne daha uygun olan konvansiyonlar, bir çalışmada görev alanlar arasında çok daha iyi ilişkilerin kurulmasını sağlamaktadır. Tanımı gereği, sözleşmelerin birçok çeşidi vardır ve sözleşmeler bütün alanlara (yer altı tren yolları, kara yolları, kanallar, tüneller, vs) uygulanabilmektedir.

c. Finansal Çözümler

Bu çözümler, inşaat mühendislerinin elindeki kısıtlı zamanı, arkeologların kendi işlerinde çok özenli davranma zorunluluğu ile bağdaştırma isteğinden doğmaktadır. Bu istek sonucunda iki tür çözüme ulaşılmıştır:

i. düzenlemeler çerçevesinde: yasayla uyum içerisinde olmak koşuluyla, geliştirici fon sağlamalıdır;

ii. sözleşmeler çerçevesinde: konvansiyonlar yoluyla, ortaklar fon sağlama (geliştiriciler) ve zaman sınırlamalarına uyma (arkeologlar) sorumluluğunu üstlenir. Örneğin, Devlet geliştirici fonlarının daha hızlı bir şekilde elde edilmesini sağlamak için derneklere başvurabilir ve böylece çalışmaların geniş alanlarda faaliyet gösteren bayındırlık işleri şirketlerinin ritmine daha iyi uyum göstermesini sağlayabilir.

Buradaki genel eğilim oldukça açıktır: geliştiriciler kendi çalışma alanlarında gerekli olan arkeolojik çalışmaların sorumluluğunu yavaş yavaş üstlenmeye başlamıştır. Bu olgu, büyük bayındırlık çalışmalarının yalnızca yakın zamanda ortaya çıkan bir ilerleme olduğu ülkelerde dahi gözlemlenebilir. Yukarıda sözü edilen çalışmanın sunduğu örnekler göre, günümüzde bir çalışmanın faaliyet süresi için yeterince kapsamlı ve becerili olan bir arkeolog ekibinin sürece dahil olması için tek yolun bu olduğunu açıkça göstermektedir.

C. Uyumlaşmış Geliştirme Ve Koruma Çalışmalarının Başarılı Olması İçin Gereken Şartlar

(1) "The Law and Its Application". Çeşitli Avrupa ülkelerindeki duruma ilişkin karşılaştırma çalışması. Doc CDPH/Nice (87) 1, Strasbourg 1987.

Birçok ülkede her türlü koruma politikasının uygulanması için hayati önem taşımakta olan yeterince sağlam bilimsel ve idari yapıların varlığına bağlı olmak üzere, hem geliştiricilerin hem de arkeologların kabul edebileceği bir “davranış kuralları” düzenlemesi yoluyla belirli kurallar koymak mümkündür.

a. Saha Müdahalelerinden Önce Alınacak Önlemler

i. Arkeolojik alanlara ilişkin envanterler ve haritalar hazırlanmalıdır. Bunlar, arkeolojik rezervlerin oluşturulmasından kazının yetkilendirilmesine kadar tehdit altındaki alanlarda atılacak her türlü adımın engelsiz bir şekilde atılması için büyük önem taşıyan araçlardan ikisidir. Arkeolojik alanlara ilişkin envanterler ve haritalardan elde edilen bilgiler, arkeolojik kalıntıların en az hasara maruz kalmasını sağlamak için kullanılmalıdır.

ii. Arkeologlarla müzakere edilmesini zorunlu kılan düzenleme prosedürleri geliştirilmelidir. Avrupa'da yaşanan deneyimler, bu tür prosedürlerin kullanılmamasının getirdiği sorunları göz önüne sermiştir. Geliştiriciler arkeologlara kendi istekleriyle danışmaya başlamıştır ama bu yeterli değildir. Düzenlemeler yoluyla, büyük bayındırlık projelerinin ilk planlama aşamasından itibaren incelenmesini sağlayacak koşulların oluşturulması her iki taraf açısından da yararlı olacaktır. Örneğin, bu yöntemin kara yollarında güzergah belirleme çalışmalarında kullanılması, geliştiricilerin birçok zorluktan kaçınmasına ve arkeologların müdahale ve koruma önlemlerini daha etkin bir şekilde planlamasına olanak tanımıştır.

iii. Her büyük bayındırlık programı için, programa özel anlaşmaların (konvansiyonların) kabul edilmesi. Yasalar güçlü olsa da, uygulamaların bazı koşullarda güçleştiği görülmektedir. Konvansiyonlar daha kesindir ve geliştiriciler ile arkeologların bir arada çalışabilecekleri koşulları sağlar.

b. Saha Müdahaleleri

i. Bayındırlık çalışmalarından etkilenen alanların sınırları dahilinde sistematik bir muayene aşaması yürütülmelidir. Bu muayene yalnızca çalışma alanı içerisinde değil, aynı zamanda alanla ilintili gelişim bölgelerinde de gerçekleştirilmelidir. Bu aşamada, jeofiziksel toprak muayenesi, paleo-çevrenin ilk göstergelerini verebilecek örneklerin toplanması gibi çalışmalar yapılır.

ii. El ile ve mekanik test süreçlerini kapsayan bir keşif aşaması yürütülmelidir. Bu aşama, arkeolojik çalışmalar için ayrıntılı bir zaman çizelgesi oluşturulması ve kesin bir bütçe çıkarılması için büyük önem taşır. Kırsal alanlarda olduğu gibi şehirler de genel uygulama alanı haline gelmektedir.

iii. Kazı aşaması bir yıldan daha uzun sürecekse, geniş arkeolojik alanların uzun kesintiler olmaksızın ve en önemlisi bu alanlarda çalışmak üzere kurulan ekipler dağılmaksızın incelenmesini mümkün kılmak için tek bir program dahilinde planlanmalıdır. Son 20 yılda görülen bütün başarısız programların genellikle aynı ekibin arkeolojik çalışmaların sonuna değin aynı yerde kalamamasından kaynaklandığı görülmektedir.

c. Saha Müdahalelerinin Ardından Yapılacak Çalışmalar

Arkeologların ve aynı ölçüde geliştiricilerin akılda tutması gereken üç faktör vardır:

i. Kazı sırasında toplanan bütün veriler işlenmelidir. Bu amaçla, çok zaman alsa bile çeşitli nesnelere üzerinde sınıflandırma, kaydetme, bütünleştirme ve restorasyon işlemleri, bir

önceki aşamada başlatılan laboratuvar analizlerinin tamamlanması gibi çalışmalar yapılmalıdır.

ii. Saha çalışmaları sırasında elde edilen sonuçlar, vakit kaybetmeden halka sunulmalıdır. Bu bilimsel halkla ilişkiler çalışması birçok şekilde yürütülebilir: makaleler, kamuya açık günler, sergiler, kataloglar, kitapçıklar, özel söyleşiler, vs. Arkeolojik alanların korunması ve geliştirilmesine yönelik bir politika belirlenmelidir.

iii. Özet rapor oluşturulmalı ve yayına hazırlanmalıdır. Bu süreç için gerekli olan araştırma ekibi hazır bulunmalıdır. Deneyimler, geliştiricilerin geniş ölçekli arkeolojik çalışmalarda, programın bir parçası olarak araştırma sonuçlarının yayınlanması ve yayından önceki çalışma ve taslak süresinin göz önünde tutulması fikrini kabul ettiğini göstermektedir.

iv. Saha çalışmaları öncesinde, nesnelerin ve alan arşivlerinin uygun bir müzeye veya arkeoloji merkezine emanet edilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bu materyallere erişim her durumda mümkün olmalıdır.

Öğrenci Çevirmen: Gökçe Katkacı
Öğrenci Proje Asistanı: İrem Uygur